

ENXEÑAR UN MUNDO POSIBLE: CASARES E A REINVENCIÓN DA LITERATURA INFANTIL E XUVENIL (1986 - 2002)

Montse Pena Presas
Universidade de Santiago de Compostela

Resumo: Este artigo afonda nas tarefas levadas a cabo por Carlos Casares como mediador (editor, tradutor e conferenciante, fundamentalmente) e escritor (un oficio que se ve mediatizado polas funcións anteriores) de literatura infantil durante o período 1986-2002. Aínda que se pensaba que as outras anqueiras do intelectual total que era o afastaran deste campo literario, estas páxinas demostran como mantivo, tamén nesta etapa un interese e un traballo constantes a prol das letras para a infancia derivados, fundamentalmente, do seu labor como editor.

Abstract: This essay takes a closer look at the work of Carlos Casares as a mediator (publisher, translator and lecturer, fundamentally) and writer of children's literature during the period 1986-2002. Despite the widespread opinion that his other intellectual duties drove him away from this literary field, these pages show that he kept both an enduring interest and a continuous work for the benefit of children's literature in those years, basically as a consequence of his publishing career.

Palabras chave: Carlos Casares, edición, literatura infantil.

Key words: Carlos Casares, publishing, children's literature.

O ser humano ten o deber de desenvolver todas as súas facultades, necesita tamén dos mundos imaxinarios, por exemplo. A imaxinación ten moito que achegar á sociedade. Aquilo que se dicía durante o maio francés: "imaxinación ao poder".

Carlos Casares, entrevistado por Víctor Freixanes en
Unha ducia de galegos (1976).

1. INTRODUCCIÓN: CASARES E A IMPORTANCIA DA LITERATURA QUE SE LE NA INFANCIA

Noutras achegas á figura de Carlos Casares e o seu vencello coa literatura infantil e xuvenil (Pena 2007, 2014), defendín que durante o período 1986-2002, no que centro agora esta aproximación, o intelectual mantivera unha relación cos textos infantís moi mediada polo seu papel como editor e que só acudiu á escrita cando esta angueira llo esixía (por exemplo, para comezar a colección Bambán que Galaxia publica con varias editoras asociadas, o autor crea *Lolo anda en bicicleta*). Non obstante, como demostrarei a continuación, a través da prensa pódese comprobar como o Casares que dirixe Galaxia se mostra tamén coma un intenso animador á lectura, mantendo encontros co lectorado infantil, participando en semanas do libro, intervindo en mesas redondas e, polo tanto, desenvolvendo un papel moito máis activo neste campo literario máis constante que o que se ten defendido. Os motivos desta actividade coma mediador cultural en torno á LIX, a faceta menos difundida ata o de agora, hainos que buscar en dúas ideas do intelectual que claramente se complementan: a certeza de que as obras de formación son fundamentais para o posterior desenvolvemento dunha persoa e a crenza de que as nenas e os mozos son claves para poder ter un verdadeiro lectorado en galego no futuro, con todo o que iso implica para o futuro da lingua e do país. Comecemos por desenvolver, pois, a primeira destas ideas.

Carlos Casares sabía que os textos que lemos na infancia e na mocidade son determinantes para a formación dunha persoa, marcando o noso horizonte de expectativas e mesmo podendo facernos cambiar de rumbo. Non por acaso, como el lle confesa a Víctor Freixanes (2017: 308) nese libro imprescindible que é *Unha ducia de galegos*, as súas primeiras tentativas na escrita víronse claramente influenciadas pola descuberta da obra de Rosalía de Castro, que propiciaron que quen logo sería o creador de *Vento ferido* se iniciase na escrita con algúns versos “moi rosalianos, moi saudosos e moi melancólicos”. Porén, anos antes de poder ler á poeta galega por excelencia, o autor introducírase no mundo da lectura coas edicións populares dos cómics de Suchai e Alondra, coas aventuras do capitán Trueno e coas tiras de Roberto Alcázar e Pedrín. A súa imaxinación aínda se alimentou de máis bandas deseñadas: Carpanta, Mortadelo e Filemón, as irmás Gilda ou a familia Ulises foron compañeiros habituais do escritor ourensán, que tamén arelaba os álbums de cromos da época, case que todos de fazañas bélicas. O neno Carlos continuou logo subindo chanzos lectores e apareceu nas novelas de aventuras, ás que seguiron obras xa non especificamente xuvenís, especialmente de escritores realistas e naturalistas: Pereda, Galdós, Stendhal ou Flaubert foron compañeiros habituais e presenzas cotiás na súa mesa. A lembranza que deixaron foi imborrable:

Foi, sen dúbida, a mellor festa da miña vida. Non hai momentos, de todos cantos vivín, que se poidan comparar coa intensidade coa que vivín as miñas primeiras lecturas, desde os tebeos aos grandes novelistas do XIX. Non fago distinción, polo que respecta ao pracer daqueles anos, entre a inocencia fermosa e sinxela das lecturas da infancia e a fascinación deslumbrante dos mundos descubertos nas lecturas que seguiron. Unhas axudaron ás outras (Casares 1992: 8).

A segunda idea anteriormente enunciada, pola cal a LIX sería unha ferramenta indispensable para que os cativos e cativas accedesen ao galego e puidese existir un verdadeiro público do libro de noso no futuro, devén xa da etapa anterior, na que defende e publicita a necesidade urxente de materiais na nosa lingua para a infancia –especialmente a través das súa columna “A ledicia de ler” en *La Voz de Galicia* (Pena 2014: 86-88). Cos cambios político-culturais, cunha lingua que xa non só é materia de ensino, senón que ademais é idioma vehicular nas aulas, o Casares editor decátase de que o groso do lectorado galego está no público infantoxuvenil (Redacción 2001), á vez que segue insistindo no papel fundamental dos mestres e mestras, porque continúa sen ser habitual nesa altura ter unha biblioteca de libro galego nos fogares. Sabe, ademais, que a LIX traspasa fronteiras, xa que durante moito tempo foi o campo literario menos pechado en si mesmo, dado que a través das traducións existía unha certa proxección da cultura galega no resto da Península, sendo tamén os autores e autoras catalás e vascos ben coñecidos dentro das nosas fronteiras. Posiblemente pola combinación destes dous motivos (a importancia das primeiras lecturas, o fundamental do lectorado novo para o idioma e a cultura do país), Casares non abandonará o seu labor de divulgador, conferenciante e mediador de todo o que ten ver co libro infantil ata que en 1996 comeza a presidir o Consello da Cultura Galega e as súas responsabilidades se ven multiplicadas.

2. AS TAREFAS MÁIS INVISIBLES: CASARES CONFERENCIANTE SOBRE LIX, CASARES ANIMADOR Á LECTURA

As angueiras do Casares mediador cultural nesta etapa céntranse sobre todo nunha intensa actividade coma conferenciante, que puidemos rastrexar –en gran medida– grazas ao seguimento da súa figura na prensa¹. As súas disertacións diferéncianse fundamentalmente entre as que van dirixidas á rapazada e as que están pensadas para o público adulto. As primeiras inclúense maioritariamente en

1 Cómpre sinalar que non se trata de amosar unha por unha todas as participacións do autor nos actos relacionados coa LIX, senón de achegar algúns exemplos significativos do tipo de actividades que levou a cabo.

encontros cuxo obxectivo último era gañar lectores, como a Semana de Animación á Lectura de Monforte, na que participa a comezos de 1990 canda Kristina Berg, David Otero e María Victoria Moreno, mantendo encontros co estudiantado de diferentes centros da localidade; na campaña de animación á lectura do concello de Redondela, en novembro e decembro de 1992, que pretende dar a coñecer a LIX na nosa lingua e na que tamén estarán presentes escritores coma Fernández Paz, Anisia Miranda, María Victoria Moreno ou David Otero; ou na X Campaña da Lectura na Escola, organizada polo concello de Vigo en febreiro de 1995, dirixida fundamentalmente a alumnado de segundo ciclo de primaria e na que Casares participa impartindo a conferencia inaugural. A súa actividade como poñente para público adulto é aínda máis intensa e variada. Entre os actos que puiden rastrexar está a participación dunha mesa de literatura infantil na Coruña o 26 de maio de 1987, organizada pola Fundación Paideia no marco dun ciclo arredor do mundo do neno e na que comparte espazo con María Rábade, Siro, Úrsula Heinze e Paco Martín. En decembro dese mesmo ano participa no Salón do Libro, tamén na cidade herculina, que inclúe unha mostra de novidades de literatura infantil e xuvenil. O autor comparte mesa redonda con Xabier Docampo e Miguel Vázquez Freire, entre outros creadores, e sorprendentemente defende a idea de que “non era posible transplantar á nosa lingua ámbitos temáticos que carecían entre nós de tradición literaria, e puxo dous exemplos, a novela erótica e a novela policíaca” (Vázquez 1988). Curiosamente, dábase a casualidade de que Docampo viña de escribir *A chave das noces*, un texto do xénero negro ambientado en Galicia. Sorprende tamén esta idea nun home que, se por algo se caracterizou precisamente foi por pór o acento na necesidade de que as obras galegas traspasasen fronteiras e de que textos foráneos chegasen ao lectorado galego sen necesidade de pasar polo castelán. En xuño de 1990 continúa a súa actividade como conferenciante sobre LIX para público adulto, pois é o encargado de moderar a intervención de Miguel Azaola, fundador da Organización Española para el Libro Infantil y Juvenil, nos Encontros de Literatura Infantil e Xuvenil organizados pola Consellería de Cultura da Xunta de Galicia en Santiago de Compostela.

Neste tempo, tamén contribúe con pequenos textos a achegar diferente público á literatura infantil, como demostra a súa colaboración, en xullo de 1992, coa revista *Papeles de literatura infantil y juvenil*, que editaba o Servizo Municipal de Educación da Coruña, sobre a importancia das primeiras lecturas; ou a súa participación, en novembro de 1994, na exposición de GÁLIX “Galicia Solidariedade². Unha proposta pola paz e pola convivencia”. Na mostra, diferentes ilustradores

2 A autora quere facer constar o seu agradecemento ás bibliotecarias Remedios Vázquez e Carmen Díaz, que lle facilitaron o acceso a estes dous textos, non doados de conseguir hoxe.

galegos (como Fran Jaraba, Manuel Uhía, Xan López Domínguez...) poñen imaxes aos conceptos de solidariedade e de paz, mentres que certos autores (Susó de Toro, David Otero ou Manuel María) achegan as súas palabras tentando arriquecer as ilustracións. Neste caso, Casares achégase á obra de Penélope Ares –coa que traballara nos últimos anos grazas á serie Toribio, que referirei máis adiante–, de tipo caricaturesco, na que varios nenos e nenas, canda animais, están pintando un mural, para sinalar que o que lle gusta desa imaxe é precisamente a súa sinxeleza, que incide na importancia do traballo cooperativo. Alén disto, a súa voz autorizada lévao tamén a prologar a versión galega de *Crónicas da media tarde* (1997)³ de Juan Farias, traducida por Xavier Senín, no que ademais de se referir á novela, glosa como descubriu –alá polo 1965, nunha librería de Oviedo na que merca *Los niños numerados*– a figura destoutro autor galego e incide en que as súas obras teñen unha evidente virtude, porque “na xeografía dos seus soños cabe o mundo, sen excluír a ninguén, nin grandes nin pequenos, non sendo aqueles que pretenden parcelar tamén estoutro mundo con divisións e fronteiras” (Casares 1997: 6). De novo, a incidencia no tipo de volume que máis lle seducía, o que traspasa barreiras, o que non coñece de idades e pode achegarse a todo tipo de lectoras e lectores.

Outras achegas (Luna 2012, 2017⁴; Galanes 2014) ocupáronse xa de sinalar as angueiras do Casares tradutor, que nesta época abala entre a necesidade editorial de novo –como demostra a tradución do sueco ao galego desa obra fundamental que é *Os escaravellos voan á tardiña* (1989) de María Gripe e que se publicará na colección Gran Angular, que Galaxia tiraba conxuntamente con SM dende ese ano– e o xogo, o divertimento, a homenaxe ao amigo, como pon de relevo a versión galega que fai de *Doménica* (1999), a derradeira obra do seu admirado Torrente Ballester, un texto xuvenil dominado pola fantasía e os personaxes míticos (ogros, bruxas e príncipes visitan estas páxinas), que publicará a editorial Espasa na súa colección xuvenil.

Menos dun mes despois de ser elixido presidente do Consello da Cultura Galega, a comezos de novembro de 1996, aínda atopamos unha importante contribución do Casares mediador de literatura infantil, dado que o escritor estará no xurado do Premio Nacional de Literatura Infantil dese ano, onde resulta gañadora Fina Casalderrey con *O misterio dos fillos de Lúa*. O seguimento da figura do Casares mediador cultural vencellado á LIX a través da prensa apenas devolve resultados

3 Curiosamente ese mesmo ano, Árbore publicaba, na súa serie verde, a novela de Farias *Bastián e mailos trasnos*, presumiblemente unha tradución encuberta –porque non consta o nome do ou da responsable desta– de *Los duendes*, texto do mesmo autor publicado tamén en 1997.

4 De feito, Luna (2017: 115) sinala que o autor desenvolveu, dende mozo, “un programa literario persoal” que o leva a traducir e autotraducir vinte e tres obras.

posteriores ao ano 1997. Posiblemente as responsabilidades vencelladas co seu novo cargo, mais sobre todo o abandono do seu perfil como editor –que analizarei deseguido e ao que está intimamente vencellada esta actividade cultural– foron os motivos que propiciaron que centrased os seus esforzos noutros eidos de interese.

3. CASARES ENXEÑEIRO DUNHA LITERATURA INFANTIL: O EDITOR QUE DESEÑA UNHA BASE DE ACCIÓN

Noutro lugar (Pena 2007: 71) dixemos xa que a angueira máis importante que realiza Carlos Casares con respecto á LIX podémola situar contra os finais de 1985 cando entra a dirixir a editorial Galaxia⁵ e se centra, no que respecta ás coleccións infantís, en manter o mesmo nivel de edición e aumentar o número de espazos dispoñibles para que se publiquen libros para nenas e mozos. Deste xeito, ademais de afortalar as coleccións xa dispoñibles –nomeadamente A Chalupa, que funcionaba dende 1983, e Tartaruga, que o facía dende 1985–, Casares seguirá nutrindo a colaboración con Edicións SM, que comezara en 1984 e que se materializaría a través dun acordo entre as dúas editoras para editar conxuntamente non só obras de literatura infantil e xuvenil (cuxo máximo expoñente era a convocatoria do premio Barco de Vapor e a colección homónima), senón tamén libros de texto para as diferentes etapas do ensino. A colaboración duraría ata aproximadamente a entrada en vigor da LOXSE, por volta de 1991, cando cadansúa editora comeza a publicar textos pola súa conta⁶. As dificultades da coedición viñeron dadas, en gran medida, pola parte comercial, na que as editoras non acabaron de atopar un reparto de tarefas satisfactorio. Casares era consciente, xa naquel tempo, que a coedición era unha solución con bastantes vantaxes –entre as que estaba o evidente abaratamento de custos– mais que estaba lonxe de ser ideal e que aludía a unha certa precariedade do noso sistema editorial (Redacción 1989: 37).

Segundo indica Villanueva (2012: 71), a problemática da Galaxia destes anos era a seguinte:

Nesta época seguiron as acusacións de editorial ensimesmada, sen querer adaptarse aos novos tempos e ás novas circunstancias, cultivando os mesmos xéneros, facendo apostas pouco arriscadas e elitistas. Ao carón destas ideas debemos valorar tamén que o cambio supuña unha vertixe importante, pois significaba

5 Villanueva (2012: 36) precisa este dato, igual ca indica que o vencello de Casares con Galaxia era xa formal dende 1982, cando o escritor ocupa a subdirección literaria, sendo o segundo de Bieito Ledo –dende 1979, director xerente da editora.

6 Estes datos foron fornecidos por Jorge Delkáder, que era por aquela altura o director xeral de SM, a quen lle agradecemos enormemente súa colaboración.

afondar en xéneros que descoñecían, poñer en marcha unha maquinaria que non tiñan e afrontar novos retos nos que non tiñan experiencia

Non obstante, quizais debido á eclosión do número de títulos de LIX en galego neste tempo polas necesidades derivadas do mundo do ensino, quizais pola importancia que o autor sempre lle deu ás primeiras lecturas –como anteriormente se comprobou–, quizais pola preocupación casariana de buscar lectores e lectoras para as obras galegas e por procurar que estas divertisen (Freixanes 2017: 312) este campo literario é un dos máis coidados por Casares como director xeral, realizando algunhas apostas novidosas e outras certamente arriscadas. Nunha entrevista que lle realizan en *Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil* en 1989, semella deixar claro que o obxectivo principal de Galaxia en torno á LIX, consiste na creación dun lectorado galego para o día de mañá. Asemade, móstrase tamén consciente de que os principais problemas que acompañan a edición de libro galego infantoxuvenil son os custes –debido, sobre todo, á obrigada reprodución das ilustracións en cor– e as pequenas tiraxes (Redacción 1989: 37).

En 1988, a colección Tartaruga –dirixida eminentemente a prelectorado– chega ao seu fin; en 1991 ocorre o mesmo con A Chalupa, que se movía entre esta franxa e os nenos e nenas que están aprendendo a ler por si sós. Para ampliar a oferta destinada ao público infantoxuvenil, crea en 1988 Árbore. Sabedor de que o mundo dos nenos e das mozas e das súas lecturas é un universo propio, cuxas claves son complexas de apreixar, coloca á fronte da colección a tres grandes coñecedores deste ámbito, por seren docentes e interesantes escritores: David Otero, Antonio García Teijeiro e María Victoria Moreno. As súas funcións eran, sobre todo, valorar os inéditos en galego que chegaban á editorial, mais tamén ler LIX doutros ámbitos para reflexionar sobre cales podían ser traducidos ao galego⁷. Casares non adoitaba interferir nas decisións tomadas, aínda que si existían reunións conxuntas cos responsables da editorial (nomeadamente o propio Carlos e Pilar Sampil, como xerente desta) para contrastar opinións e ideas. Nestas xuntanzas adoitábase debater cales podían ser os títulos escollidos e as posibilidades técnicas de que estes se materializasen en libros. Igualmente, dende a dirección da colección atendíase a outros proxectos editoriais, pensados para idades semellantes, co degoiro de completar e complementar o marco cultural dispoñible para o lectorado novo.

7 A autora destas páxinas quere agradecer moi especialmente a David Otero que lle facilitase esta interesante información.

Unha das maiores innovacións de *Árbore*, dividida ao comezo en tres series: verde, “a partir de nove anos e para adultos”⁸, azul, “a partir de doce anos e para adultos” e rosa, “a partir de quince anos e para adultos”, é precisamente a atención que se presta ás franxas lectoras específicas, resaltando sobre todo a que se ocupa do lectorado adolescente e de fronteira. Neste momento, no marco do mundo da edición en Galicia, esta aposta era bastante novidosa. Téñase en conta que, sobre todo, foron as coleccións de editoras foráneas (como a propia Barco de Vapor ou Gran Angular) as que manexaban os treitos de idade para o lectorado en formación. As editoras galegas –ata que xurdiron en 1988 a propia *Árbore* e tamén, nese mesmo ano, a colección Merlín de Xerais– non adoitaban facelo, como demostran os libros para a mocidade publicados en *Vía Láctea* ou a colección *Xabarín* –tamén de Xerais, centrada en traducións. Seguramente, esa estratificación en chanzos de idade, que tivo unha boa acollida, foi elixida porque podía dar unha mellor resposta ás necesidades do sistema educativo. Ademais, a colección, deseñada por Manuel Janeiro, apostou por un formato estilizado, cores fortes, cunha presenza de ilustración menor á existente na actualidade, moi ao gusto das tendencias editoriais dos últimos anos oitenta.

Árbore incluíu textos de autores ben coñecidos, xa consolidados na altura, como Xabier Docampo (*Adelaida, Henrique e demais familia*), Fina Casalderrey (*iProhibido casar, PAPÁ!*); trouxo para o galego escritores peninsulares xa consagrados, como Manuel de Pedrolo e o seu mítico *Mecanoscrito da segunda orixe*, pero tamén textos fundamentais da literatura universal, como *Babe, o porquiño valente* de Dick King-Smith, e mesmo achegou textos de escritores canónicos galegos que podían ser lidos na adolescencia e polo lectorado de fronteira, como o *Pauto do demo* de Ánxel Fole. Curiosamente, en *Árbore* houbo un espazo tamén para as biografías dos autores aos que se lle dedicaban o Día das Letras Galegas, síntoma do gusto de Casares polas historias de vida –del mesmo se inclúe nesta colección a de Ánxel Fole– pero tamén mostra de que o intelectual quería que o lectorado en formación coñecese os nosos escritores máis celebrados.

En 1997, Casares vai un paso máis alá ao separar a colección infantil da xuvenil, quedando *Árbore* limitada aos libros pensados ata 12 anos de idade e pasando a publicarse en Costa Oeste os pensados para idades superiores. Anteriormente, e dende 1989, Galaxia xa publicara en galego –incorporando títulos de autores de noso– a colección Gran Angular, tamén de SM. Non obstante, agora a aposta descansa en ter un selo propio, especificamente xuvenil, cun deseño tamén novidoso, no que a imaxe fotográfica ocupa un importante espazo, porque na editora

8 O feito de que a colección comece cunha franxa de idade a partir de 9 anos ten a súa orixe posiblemente en que existise unha colección coma *A Chalupa*, pensada para nenas e nenos que se están iniciando na lectura autónoma.

se percibía a necesidade de habilitar un lugar de seu para a mocidade. Posiblemente, a isto non fora alleo o feito de que Xerais tivese, dende 1994, unha exitosa colección dirixida a mozas e mozos, Fóra de Xogo, que iniciara a súa andaina con *A sombra cazadora* de Suso de Toro.

O encargado de botar a andar Costa Oeste foi Damián Villalaín, que recolleu na colección o espírito dos últimos treitos lectores que xa estaban en Árbore, reeditando e actualizando moitos dos títulos que xa se podían atopar alí. Non por acaso, a primeira obra que se tira baixo este selo é a xa mítica *Anagnórise* (1988) de María Victoria Moreno e tras a que virá de novo a aposta por escritores peninsulares (como a Margarida Aritzeta de *Emboscadas no gran norte*), no que hai espazo para autoras ben coñecidas das letras xuvenís europeas (velaí a Christine Nöstlinger de *Horario de clase*) e no que se seguen incorporando obras de fronteira, coma *De ratos e homes* de John Steinbeck ou *Siddhartha* de Herman Hesse. Á vez, o catálogo inclúe textos novos de creadores galegos, coma *A ermida do diaño* de Xelucho Abella Chouciño ou *Linguas longas* de Xavier López Rodríguez.

Fóra da abordaxe de Árbore e Costa Oeste, que se poden considerar os seus selos persoais como director xeral de Galaxia en canto á literatura infantil, Casares ten un obxectivo transversal en relación a este campo literario –que se puido ver na sucinta análise que fixemos das coleccións: achegar ao público mozo os grandes clásicos en galego. Esta meta vai propiciar que a editora que dirixe publica textos ben icónicos do campo literario que nos ocupa, como por exemplo as series de Sherlock Holmes, de Astérix e de Harry Potter.

4. CASARES AUTOR DE LIX NA DÉCADA DOS NOVENTA: O ENSAIO DAS FORMAS

Durante o tempo que dirixe Galaxia, Carlos Casares tamén volverá á creación de LIX, aínda que todo semella apuntar que é unha escrita incentivada polas súas angueiras e a súa visión editorial. A súa aposta máis forte non chega ata 1991 coa serie iniciada con *Este é Toribio*, composta por cinco obriñas e protagonizada por un rapaz inventor. Esta será a primeira serie da literatura galega e importará un formato que levaba dende finais da década dos setenta funcionando en literaturas veciñas, como demostran o caso do popular *Téo*, creado por Violeta Denou (pseudónimo que agrupa a tres autoras: Carlota Goyta, Asunción Esteban e Ana Vidal), ou o das xa míticas *Les tres bessones* de Roser Capdevilla, exportadas a máis de trinta e cinco linguas. As influencias que puideron ter no personaxe de Casares son evidentes, non só polo éxito acadado (a súa vixencia no panorama editorial actual así parece seguir indicándoo), senón tamén, no caso de *Téo*, polo parecido físico evidente que hai entre este personaxe e Toribio, ao que deu vida gráfica Penélope Ares.

Non obstante, o mundo que habita Toribio é ben diferente ao que acompaña a Teo. No caso deste personaxe, a ficción está marcada por unha realidade moi convencional (ás veces excesivamente) que busca ser próxima á infancia, situándose no que pretenden ser os seus contextos máis habituais, próximos e atractivos a esta. Mais Toribio orbita no mundo da fantasía, influenciado polo ciencia-ficción –que na LIX galega comeza na segunda parte na década de oitenta polo que Casares renova tamén dende esta perspectiva, achegando este subxénero aos máis novos– grazas aos seus espectaculares e aparentemente inverosímiles inventos, froito quizais do gusto do autor polo absurdo pero tamén do seu interese na tecnoloxía. De novo, ademais, aparecen algunhas liñas que se poden seguir a través de toda a poética infantil casariana: a forza e a afouteza para poñerse en fronte dos que pretenden exercer o poder sen sentido (velaí o tiránico profesor Smith, antagonista por excelencia de Toribio, que habería que relacionar co alcalde mandatario da vila na que vive a galiña azul e co veciño da escopeta de *As laranxas máis laranxas de todas as laranxas*), a complicidade entre animais e nenos (simbolizada nesta serie pola Ra dos Recados, a mellor aliada do protagonista), o humor disparatado e sorprendente, e a recorrencia aos contos populares como subtexto dende o que poder idear outros mundos.

Mágoa que a serie quedara inacabada. O último volume, *Toribio revoluciona o tráfico*, publicouse xa en 1994, cunha certa separación dos catro anteriores. O seu final aberto, con Toribio preparándose para enfrontar unha nova arma do profesor Smith, non fai pensar en absoluto que fose o derradeiro. Quizais, o seu éxito limitado (non se pasou da primeira edición) ou a esixencia doutros proxectos literarios (*Deus sentado nun sillón azul*, considerada por boa parte da crítica como a mellor novela do autor, publicaríase en 1996) constituían os principais motivos que levasen a Casares a deixar a Toribio sen remate. Fose como for, as aventuras do rapaz inventor veñen de ser reeditadas, con formato actualizado por Galaxia, e non deixan de ser atractivas para o seu lectorado fiel ou para a rapazada que guste da tecnoloxización da sociedade e do humor retranqueiro.

Xa en 1996 aparece *Lolo anda en bicicleta*, un contiño realista centrado no contorno habitual dos cativos –nos desexos, nas aspiracións, nos primeiros retos ao mundo adulto–, dirixido a prelectorado ou a primeiros lectores, que lle serve ao autor para inaugurar a colección Bambán, que Galaxia edita en colaboración con Editores Asociados. De novo, o creador que se pon nas mans da necesidade editorial e tenta gañar lectoras ensaiando novas fórmulas.

5. CONCLUSIÓNS: ENXEÑAR UN MUNDO DE LIBROS POSIBLE

Estas páxinas son mostra de que, con respecto á literatura infantil, hai un Carlos Casares editor con ideas ben claras sobre o que debe ser este campo literario, con habilidade para crear espazos, con sentido estético e comercial de como pensar as coleccións, con criterio evidente para escoller quen pode dirixilas, con xuízo para pensar que textos e os seus porqués. Del derívanse o resto das súas tarefas: a do mediador cultural que imparte conferencias, participa en xurados e traduce, e a do escritor que ensaia novos textos e procura novos públicos e mercados. Demóstrase así, que as actividades de Casares en relación a este campo literario practicamente son constantes no tempo, sendo o período anterior (de 1968, cando publica *A galiña azul*, a 1985, ano en que o máis importante da súa obra para lectorado novo xa saíu do prelo) o tempo do escritor e constituíndo o presente (1986-2002) o período do editor, do pensador do como, o que, e o onde poden atopar acubillo os libros para nenas e nenos.

A partir de que o intelectual ocupa a presidencia do Consello da Cultura Galega, as súas angueiras con respecto á LIX vense reducidas notablemente, porque a figura do editor tamén se traslada a un importante segundo plano. Aínda así, coma se mostra cando en 2001 se presenta a Biblioteca 120 que publica *La Voz de Galicia* e da que será un dos máximos impulsores, Casares segue sendo consciente de que o mundo do ensino é fundamental para promocionar a lectura en galego e que os mozos e mozas abalan entre a recorrencia a obras clásicas e a literatura infantil e xuvenil (Redacción 2001). Quizais, debaixo desta idea fundamental, está outra aposta irrenunciábel, a que se apoia no sentido das manifestacións artísticas para mostrar unha visión crítica do mundo:

A arte ten aquí o seu labor: facerlle ver á xente toda a abafante realidade en que vive, educar a xente para a rebeldía. No medio desta sociedade esmagadora un home sensible ten que escoller, á forza, a rebeldía. O estudo da arte, o estudo da literatura supón, dalgún xeito, un educarse para a rebeldía contra todo isto (Freixanes 2017: 316).

Por iso, alén da súa capacidade para construír o lectorado galego do futuro, alén do seu elemento de transmisora da lingua que nos constrúe como pobo, a literatura infantil e xuvenil semelláballe unha ferramenta para achegar á sociedade o poder da imaxinación, un poder (case un súper poder) que consegue facernos críticas, sensibles, conscientes, enriquecéndonos con cada lectura. Porque aí reside, precisamente, o valor ético das obras que constrúen lectoras e lectores.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Casares, Carlos (1991a): *Este é Toribio*. Vigo: Galaxia.
- (1991b): *Toribio contra o profesor Smith*. Vigo: Galaxia.
- (1991c): *Toribio e o contador de contos*. Vigo: Galaxia.
- (1992): “Os libros da miña illa”, *Papeles de Literatura Infantil y Juvenil* 15, 6-8.
- (1994): *Toribio revoluciona o tráfico*. Vigo: Galaxia.
- (1996): *Lolo anda en bicicleta*. Vigo: Galaxia.
- (1997): “A maneira de presentación”, en Juan Farias, *Crónicas de media tarde*. A Coruña: Everest Galicia, 5-7.
- Freixanes, Víctor F. (2017 [1976]): *Unha ducia de galegos*. Vigo: Galaxia.
- Galanés, Iolanda (2014): “Carlos Casares y la traducción: obra dispersa e inédita”, *Quaderns de traducció* 21, 183-198.
- García, R. (2001): “El autismo domina la narrativa vasca, gallega y catalana según los expertos”, *La Voz de Galicia* 19/IV/2001, 30.
- Luna Alonso, Ana (2012): “As traducións inéditas de Carlos Casares”, *Grial* 196, 38-47.
- (2017): “A proxección internacional na obra de Carlos Casares”, *Rai-game* 40, 115-121.
- Pena Presas, Montse (2007): “Carlos Casares, tradutor diverso e editor entregado de literatura infantil e xuvenil”, *Anuario de Estudos Literarios Galegos* 2007, 68-73.
- (2014): “A relación de Carlos Casares co mundo da infancia: os anos do pensador da cultura (1968-1986)”, *Grial* 201, 80-89.
- Redacción (1987a): “La filarmónica de Kosice interpretará en el teatro Colón un concierto dedicado a Beethoven”, *La Voz de Galicia* 12/V/1987, 47.
- (1987b): “Esta tarde se inaugurará el I Salón del Libro Infantil y Juvenil”, *La Voz de Galicia* 18/XII/1987, 47.
- (1989): “Chequeo al sector: editorial Galaxia”, *Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil* 12, 37-38.
- (1990a): “Carlos Casares mantendrá encuentros con los escolares dentro de la Semana de Animación a la Lectura”, *La Voz de Galicia* 9/V/1990.
- (1990b): “Uns 200 especialistas asisten en Santiago aos Encontros de Literatura Infantil”, *La Voz de Galicia* 23/VI/1990, 76.
- (1994): “Ilustrar con palabras”, *La Voz de Galicia* 19/XI/1994.
- (1995): “Campaña de animación a la lectura en las escuelas”, *La Voz de Galicia* 1/II/1995, 34.

- (1996): “El Premio Nacional de Literatura sorprende a Fina Casalderrey”, *La Voz de Galicia* 5/XI/1996, 4.
- (2001): “Na Biblioteca 120 está o mellor que se escribiu en galego na historia [Entrevista con Carlos Casares]”, *La Voz de Galicia* 30/XII/2001, 30.
- Torrente Ballester, Gonzalo (1999): *Doménica*. Madrid: Espasa.
- Vázquez Freire, Miguel (1988): “A verosimilitude dos detectives de Elviña”, *La Voz de Galicia* 7/VII/1988.
- Villanueva Gesteira, María Dolores (2012): “Casares e Galaxia, Casares en Galaxia”, *Grial* 196, 28-37.